

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ, YOKSULLUK VE İŞGÜCÜ PIYASALARI

Dr. Hasan Ejder TEMİZ*

GİRİŞ

Küreselleşme süreciyle birlikte uluslararası göç hareketlerinin önemi ve rolü artmaktadır. Küreselleşme uluslararası göçleri, kolaylaştırdığı gibi, sorunlu hale de getirmektedir. Yerel toplumların ve ulusal ekonomilerin küresel ilişkilere eklemlenmesinin bir sonucu olan göç, gelişmiş ülkelerin çoğunda yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal bir olgudur. Günümüzde daha iyi ve daha güvenli bir yaşam için gelişmekte olan ülkelere yönelen göç akımı yaşanmaktadır. Hızlanan göç akımlarının kuşkusuz pek çok ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel etkeni olmakla birlikte yoksulluk bunlar içinde en önemlisidir. Küresel düzeyde artan yoksulluğa uluslararası göç hareketleri de eklenmektedir. Diğer yandan, göçmenlerin göç ettikleri ülkenin işgücü piyasasına uyumları ve etkileri günümüzde önemli bir sorun haline gelmiştir. Küreselleşme süreci ile birlikte işgücünün ve işgücü piyasasının küresel düzeyde yeniden düzenlenmesi uluslararası göç hareketlerinin biçimini, niteliğini ve etkilerini değiştirmekte ve önemli hale getirmektedir. Bu anlamda, göç alan ülkelere özellikle istihdam, işsizlik ve ücret gibi çalışma yaşamına ilişkin konularda yerli halk ile göçmenler arasındaki farklar artmakta, işgücü piyasasının ikili yapısı da ayrımcılığı, dışlanmayı ve yoksulluğu beraberinde getirmektedir.

Çalışma üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısmında göç kavramı ve göçü etkileyen unsurlar, ikinci kısmında yoksulluk ile göç hareketleri arasındaki bağ, üçüncü kısmında ise uluslararası göç hareketlerinin işgücü piyasalarında ortaya çıkardığı değişim ve bu değişimin göçmenler üzerindeki etkileri irdelenmektedir.

I. Göç Kavramı

Küreselleşme süreci tüm dünyayı etkisi altına alırken, bu etki bazı bölgelerde daha fazla diğerlerinde ise daha az hissedilmektedir. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı gelişmelerden etkilenen toplumların belirli kesimleri daha iyi ve güvenli bir yaşam için başka bölgelere veya ülkelere göç etme durumu ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu anlamda, göç hareketleri yerel toplumların ve ulusal ekonomilerin küresel eklemlenme

sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Günümüzde göç hareketleri köyden kente, ülke sınırları içinde bir bölgeden diğerine olabildiği gibi, ülkelerarası veya kıtalar arasında da gerçekleşebilmekte ve hızla yaygınlaşmaktadır.

Küreselleşme bağlamında ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanda dünya ölçeğindeki yeniden yapılanma sürecinin, toplumların çeşitli kesimlerini farklı biçimde etkilemesi bir yandan göçmen konumundakilerin durumunu kötüleştirirken, diğer yandan tüm engellemelere ve yasaklamalara rağmen, göçün değişik kanallarla artarak sürmesine neden olmaktadır¹. Küreselleşme süreciyle birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında artan ekonomik eşitsizlik uluslararası göç hareketlerini daha da güçlendirmektedir. Bu durum yasadışı göçlerin yeniden başlamasına, özellikle ekonomik nedenlerle göç edenler ile mülteci ve sığınma arayışında olanların birbirine karışmasına neden olmakta ve yeni giriş kanallarının da gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, 1980'li yıllardan itibaren uluslararası göç hareketlerinin yeni ve paradoksal bir nitelik kazandığı gözlenmektedir. Gelişmiş ülkeler bir yandan göç hareketlerini kısıtlama ve kontrol etme politikalarını yeniden düzenlerken, diğer yandan bu kısıtlamalara rağmen gelişmekte olan ülkelere nüfus artışı ve işsizlik nedeniyle göç sürekli artmaktadır². Göç genelde ekonomik ve sosyal gelişmenin bir sonucu olup, ya ekonomik ve sosyal koşulları geliştirerek kalkınmayı hızlandırabilmekte ya da alternatif olarak durağanlığı ve eşitsizliği sürdürmeye yardımcı olabilmektedir. Bu nedenle göç diller, kültürler, etnik gruplar ve ulus devletler arasındaki geleneksel sınırları kaldırmaya da yol açmaktadır³.

A.Tanım

Göç insanların geçici veya sürekli olmak üzere siyasal sınırlarla belirlenmiş coğrafi yaşam alanlarından ve sosyo-kültürel çevrelerinden ayrılmaları veya yaşadıkları ülke sınırları içinde bir yerden bir başka yere hareket etmeleri olarak tanımlanabilir.

A.Unsurları

1.Göçün Süresi

Göç, süresi bakımından belirli bir dönemi kapsayabildiği gibi süreklilik de gösterebilir. Dolayısıyla, göç hareketinden söz edebilmek için asgari bir sürenin varlığı gereklidir. Bu süre ülkelere göre farklıklar gösterse de genellikle asgari 6 ay veya 1 yıl olmaktadır. Belçika ve İtalya'da bu süre 3 aya kadar gerileyebilirken, İrlanda'da 12 aya

¹ ERBAŞ Hayriye; "Küresel Kriz ve Marjinalleşme Sürecinde Göç ve Göçmenler," Doğu Batı Düşünce Dergisi. Yıl 5, Sa.18, Şubat 2002, s.174.

² TAPINOS Georges; "Globalization, Regional Integration, International Migration," International Social Science Journal. Sep.2000, Vol.52, Issue 165, s.298; APPEYARD Reginald; "International Migration Policies: 1950-2000," International Migration. Vol.39, Issue 6, 2001, s.14.

³ CASTLES Stephen; "International Migration at the Beginning of Twenty-First Century: Global Trends and Issues," International Social Science Journal. September 2000, Vol. 52, Issue 165, s.269.

yükselmektedir⁴. Avrupa ülkelerinin çoğu göç hareketlerini geçici nitelikte görmeyi tercih etmektedir. Diğer yandan, genelde belirli süreyle çalışmak üzere göçmen işçi talep eden ülkelerde zaman içinde göçmen işçilerin ikametinin sıkı bir biçimde sınırlandırılmasında güçlüklerle karşılaşılabilir. Belirli süreyle çalışma ve oturma izni olan insanlar önce 2 yıl, daha sonra 5 yıl ve sonunda süresiz oturma izni elde edebilmektedir. Bir başka ifade ile, geçici süreyle gerçekleşen göçler zaman içinde sürekli göç halini almaktadır. Almanya, Hollanda ve diğer bazı Batı Avrupa ülkelerine yönelik göçler bu duruma örnek olarak verilebilir. Geçici süreli göçlerde sürenin kısa olması göç alan ülkelerde göçmen haklarının tanınması ve göçmenlerin ekonomik ve sosyal bütünleşmesi bakımından önemli sorunlar yaratmaktadır.

2.Göçülen Alanlar

Göç, ulusal sınırlar içinde (iç göç) gerçekleşebildiği gibi uluslararası nitelikte de (uluslararası göç) olabilmektedir. İç göç, bir ülke sınırları içinde bir yerden bir başka yere hareketi ifade eder. Ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel koşullarıyla sıkı bir ilişki içinde olan iç göç hareketleri, daha çok ülkenin geri kalmış bölgelerinden, gelişmiş ve görece daha iyi yaşam koşullarının olduğu bölgelerine yöneliktir⁵. Kırsal kesimde toprak-nüfus dengesinin bozulması, tarımsal gelirin yeterli olmaması; bir başka ifade ile mülksüzleşme nedeniyle kötüleşen yaşam koşulları, çevresel felaketler, iç savaş gibi ekonomik ve sosyal nedenler de iç göçü etkilemektedir. Buna karşılık, uluslararası göç dünyayı oluşturan ve yaklaşık 200 ülkeyi birbirinden ayıran sınırların bir ülkeden diğerine aşılması anlamına gelmektedir⁶. Uluslararası göç hareketleri bağlamında dış göç salt küreselleşme sürecinden değil, aynı zamanda devletlerin ekonomik, sosyal ve siyasal politikalarına bağlı olarak göç hareketlerini desteklemelerinden de kaynaklanmaktadır.

Dış göç uzak mesafeleri ve çok farklı kültürden insanları kapsarken, iç göç daha kısa mesafede ve kültürel olarak benzeşen insanları kapsamaktadır. Ancak, bazen insanlardan ziyade sınırların değişmesi ile iç göç, uluslararası göç haline dönüşebilmektedir. Örneğin, Sovyetler Birliğinin dağılması sonucunda milyonlarca insan yeni kurulan devletlerde göçmen konumuna düşmüştür. Bu anlamda, iç göç ve uluslararası göç nitelikleri itibariyle farklılıklar içerse de, esasen birbirlerini tamamlayan ve aynı sürecin birer parçasıdır⁷.

⁴ STALKER Peter; "Migration Trends and Migration Policy in Europe," International Migration. Vol.40, Issue 5, 2002, s. 154; CASTLES; s.270.

⁵ DURUGÖNÜL Esma; "Göç Yolları," Görüş. Sa.51, Mayıs-Haziran 2002, s.40.

⁶ CASTLES; s.269.

⁷ CASTLES Stephen; "Globalization and Migration: Some Pressing Contradictions," International Social Science Journal. Vol.50, Issue 156, June 1998, s.180.

3.Yer Değiştirme

Göç insanların içinde yaşadıkları coğrafi ve sosyo-kültürel çevreden ayrılmasına ve başka bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevreye geçmelerine neden olmaktadır. Göç eden insanlar, yeni çevrelerinde sosyo-kültürel değişimlere neden oldukları gibi, kendileri de bu yeni sosyo-ekonomik çevreden etkilenmektedir⁸. Bu bakımdan göç hareketi hem göçmenleri, hem de göç edilen ülkedeki toplumsal yapıyı önemli ölçüde etkilemekte ve yeniden biçimlendirmektedir⁹. Özellikle, kalıcı nitelikteki göçmenler ulusal ekonominin, şehir yaşamının ve sosyo-kültürel değerlerin yeniden biçimlenmesinde etkili olmaktadır. Göçmenlerin farklı ulus, inanç, toplumsal katmandan gelmeleri, farklı dillere ve ten rengi gibi farklı fiziksel görünümüne sahip olmaları bu etkileşimde belirleyici olmaktadır.

Gerçekten, göçmenler göç ettikleri ülkelerde kendi geleneksel yaşam biçimlerini ve değerlerini korumaya yönelmektedir. Bu bağlamda, yaşadıkları şehirlerde İtalyan mahallesi, Çin mahallesi gibi yaşam alanları oluşturarak yaşadıkları ülkenin sosyo-kültürel değerlerine tepki vermektedirler. Bu durum göçmenlerin yaşadıkları toplumlarda marjinalleşmelerine ve dışlanmalarına neden olabilmektedir.

4.Göç Hareketlerinin Düzenlenmesi ve Kontrolü

Küreselleşme sürecine koşut olarak hızla artan göç hareketlerinin önemli sorunlar yaratabileceği endişesi göç hareketlerinin kontrol edilmesi, düzenlenmesi ve hatta engellenmesi gereken bir olgu olarak algılanmasına neden olmaktadır. Gerçekten, kaçak (belgesiz- undocumented) göçmenliğin son yıllarda hızla artması, uluslararası göç hareketlerinin kontrol altına alınmasında gerek göç alan, gerekse göç veren ülkelerin karşılaştıkları güçlüklerin tipik bir göstergesidir¹⁰. Dolayısıyla, devletin göç hareketlerini düzenlemek ve kontrolü sağlamak amacıyla başvurduğu yollardan en önemlisi uluslararası göçmenleri kendi içinde sınıflandırmasıdır. Bu anlamda, geçici süreli göçmen işçiler, yüksek nitelikli göçmenler, kaçak göçmenler, mülteciler, sığınma arayışında olanlar, zorunlu göçmenler ve aile birleşmeleri başlıca uluslararası göç biçimlerini oluşturmaktadır¹¹.

Geçici süreli göçmen işçiler; iş bulmak, çalışmak ve ailesine para göndermek üzere üç aydan daha uzun bir süreyi kapsayacak biçimde belirli bir dönem için göç eden kimseleri içermektedir. Bu göç türü uluslararası göçün önemli bir türünü oluşturmaktadır.

Yüksek nitelikli göçmenler; ulusötesi işletmelerin farklı ülkelerdeki şubelerinde yönetici ve uzman olarak çalışmak üzere gelenlerden oluşmaktadır.

⁸ DURUGÖNÜL; s.39; CASTLES; *Globalization*, s.179.

⁹ CASTLES; s.278.

¹⁰ OECD; *Trends in International Migration* 2002. Paris 2003, s.14.

¹¹ STALKER; s.160-161; CASTLES; s.271.

Kaçak göçmenler; yasal çalışma izni olmaksızın çalışmak üzere yasadışı yollarla bir ülkeye girenlerdir. Günümüzde kaçak göçmenler uluslararası göç hareketlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Göçmen işçilere talebin sürekli artması 1980 sonrası dönemde özellikle gelişmiş ülkelere yönelik yasadışı göçmen işçi akımını sürekli arttırmaktadır¹². Kaçak göçmenlerin miktarının tahmin edilmesi oldukça güç¹³ olmakla birlikte, günümüzde bu sayı 30 milyonu aşmaktadır¹⁴. Diğer yandan, gelişmiş ülkelerin pek çoğunda varolan yüksek işsizliğe rağmen, yabancı kaçak işçiler rahatlıkla iş bulabilmektedir¹⁵. Bu durum kaçak işçilerin artışıındaki en önemli etkenlerden birini oluşturmaktadır.

Mülteciler; kendi ülkesi dışında bir ülkeye yerleşmiş olan ve kendi ülkesine "din, ırk, uyrukluk, belirli bir sosyal gruba üyelik veya belirli bir siyasal düşünceye sahip olma gibi nedenlere dayanarak" baskı ve zulüm görme korkusuyla geri dönemeyen veya dönmeyi istemeyenlerden oluşmaktadır. Mültecilere sığındıkları ülkede geçici veya sürekli ikamet etme izni verilerek korunmaları amaçlanmaktadır. Günümüzde, mültecilerin uluslararası göç hareketleri içindeki oranı oldukça yüksek sayılabilecek bir düzeydedir. Bu bağlamda, mülteci durumundaki göçmenlerin 20-25 milyon olduğu tahmin edilmektedir.

Sığınma arayışında olanlar; korunma arayışıyla sınırlar arasında hareket eden, ancak Birleşmiş Milletlerin mülteci olarak kabul ettiği kriterlere uygun olmayanların oluşturduğu kimselerdir. Az gelişmiş ülkelerden baskı ve zulümler nedeniyle kaçışları ve ekonomik sorunlar nedeniyle ayrılışları birbirinden ayırt etmek oldukça güçtür.

Zorunlu göçmenler; sadece mülteciler ve sığınma arayışında olanları değil aynı zamanda çevre felaketleri nedeniyle yerlerinden olan ve göç etmeye zorlanan kimseleri içermektedir.

Aile birleşmeleri; yukarıda sözü edilen temel göç türlerinden herhangi biriyle ülkesi dışına çıkan kimsenin ailesinin diğer fertlerini yanına almak istemesi sonucunda oluşan göç türüdür. Aile birleşmeleri günümüzde yasal uluslararası göç hareketleri içinde en yüksek orana sahiptir. Örneğin, 1999 yılında Danimarka'ya gelen göçmenlerin yüzde 8'i mültecilerden, yüzde 16'sı işçilerden oluşurken, yüzde 66'sı aile birleşmelerinden kaynaklanırken, bu oran İsveç'te yüzde 80 düzeyine yükselmektedir¹⁶.

¹² STALKER; s.156.

¹³ WICKRAMASEKERE Piyasiri; Asian Labour Migration: Issues and Challenges in Era of Globalization. International Migration Papers, No.57, Geneva 2002, s.21.

¹⁴ BALIMA Cecile Vittin; "Migrant Workers: The ILO Standards," (içinde) Migrant Workers. International Labour Organization (ILO), Labour Education 2002/4, Number 129, s.8.

¹⁵ TARAN Patrick A., GERONIMI Eduardo; Globalization, Labour and Migration: Protection is Paramount. International Migration Programme, International Labour Office, Geneva 2003, s.4.

¹⁶ STALKER; s.160.

B.Uluslararası Göç Hareketlerinin Gerekçeleri

Göç olgusunun temelinde yatan ana unsur, insanların geçimlerini sağlamak için daha uygun yerlere giderek burada iş bulmak, çeşitli imkanlardan yararlanmak ve yerleşmektir. Bu nedenle, göç genelde birey ve aile düzeyinde iyice düşünülüp, alınan bir karardır. Çünkü, ulusal sınırlar içinde farklı bir bölgede veya ulusal sınırlar dışında farklı bir ülkede yerleşme veya çalışma düşünülmeksizin ele alınıp karar verilecek bir durum değildir¹⁷.

Göç edenler, öncelikle ekonomik nedenlere bağlı olarak göç edenler ve ekonomik olmayan nedenlerle göç edenler olmak üzere iki biçimde sınıflandırılabilir. Bu anlamda, bireyi göç etmeye yönlendiren unsurlar da çekici, itici ve ilişkiler ağı ve/veya diğer unsurlar biçiminde üç ana grupta incelenebilir. Düşük yaşam standartları, hızlı nüfus artışı, ekonomik fırsatlardan yoksunluk ve siyasal baskı gibi itici unsurlar insanların yaşadıkları ülkeden bir başka ülkeye göç etmeye zorlamaktadır. İşgücü talebi, aile birleşmeleri, elverişli tarım arazilerinin varlığı, siyasal özgürlük ve ekonomik fırsatların varlığı gibi çekici unsurlar da bireylerin göç etme kararlarını etkilemektedir¹⁸. Örneğin, Afrika ülkelerindeki yoksulluk ve kötü yaşam koşulları göçmenler bakımından itici unsurları oluştururken, gelişmiş ülkelerdeki yaşam koşulları çekici unsurları oluşturmaktadır.

Bireyleri göç etmeye yönlendiren bu üç faktör, esasen eşit düzeyde etkiye sahip olmayıp zaman içinde ve şartlara bağlı olarak her faktörün ağırlığı değişmektedir. Ancak, genel olarak çekici ve itici faktörlerin göç hareketinin başlamasında çok daha güçlü etkenler olduğu, buna karşılık ilişkiler ağı olgunlaşmış göç akımlarında önemli hale gelmektedir¹⁹. Dolayısıyla göçmen işçi olarak talep edilen ilk göçmenlerin yurt dışındaki iş fırsatlarına yönelik bilgilerle geri dönmeleri, ilişkiler ağının önemini arttırmakta ve göçün sürekliliğinin sağlaması bakımından önemli hale gelmektedir²⁰. Bu nedenle, örneğin Türkiye’de istihdam imkanı bulmuş olmakla birlikte insanlar yüksek ücretler nedeniyle Almanya ve Hollanda gibi Avrupa ülkelerine göç etmektedir.

Uluslararası göç hareketleri farklı bölgelerdeki şiddetli ekonomik, sosyal ve siyasal dönüşümlerden etkilenmektedir. Diğer yandan, gelişmekte olan ülkelerde yaşanan hızlı nüfus artışı, şehirleşme ve çevresel sorunlar uluslararası göç hareketlerini hızlandırmaktadır. Bu bağlamda, ekonomik faktörler, sosyo-kültürel faktörler, siyasal fak-

¹⁷ WIDGREN Jonas, MARTIN Philip; "Managing Migration: The Role of Economic Instruments," International Migration. Vol.40, Issue 5, 2002, s.214; TAPINOS; s.303; CASTLES; s.271.

¹⁸ IOM; "Defining Migration Priorities in an Interdependent World," International Organization for Migration (IOM), Migration Policy Issues. No.1, March 2003, s.2; AVCI Gamze, McDONALD Christopher; "Chipping Away at the Fortress: Unions, Immigration and the Transnational Labour Market;" International Migration. Vol. 38, Issue 2, 2000, s.193; WIDGREN, MARTIN; s.215; DURUGÖNÜL; s.39; WICKRAMASEKERE; s.6.

¹⁹ WIDGREN, MARTIN; s.216.

²⁰ AFOLAYAN A.A.; "Issues and Challenges of Emigration Dynamics in Developing Countries," International Migration. Vol.39, Issue 4, 2001, s.16.

törler ve çevresel felaketler gibi faktörler uluslararası göç hareketlerini yönlendirmekte ve biçimlendirmektedir.

1.Ekonomik Gerekçeler

Göç kararının analizi göçmenin göç ettiği ülkede umut ettiği kalış süresine bağlıdır. Geçici göçlerde kazanç farklılıkları ve istihdam imkanları önemliken, sürekli göçlerde sosyal imkanlar daha ön plana çıkmaktadır. Geçici göç aynı aile üyelerinin iki farklı ülkede yaşaması anlamına gelmektedir. Aile karar verme birimi olarak üyelerini belirli bir zaman diliminde karşılaştırmalı üstünlüğe göre dağıtma kararı almaktadır. Beklenen kazancın hesaplanması salt gelir farklılıkları değil, aynı zamanda fiyat farklılıklarını da içermektedir. Geçici göç kalıcı göçe göre hane halklarına daha yüksek parasal kazançlar sağlamaktadır. Üstelik, sürekli göçten farklı olarak, geçici göçte, göçün net maliyeti ve getirisi büyük ölçüde gelirin ne kadarının bulunduğu ülkede ne kadarının da ailenin bulunduğu ülkede, harcanacağına karar verebilen göçmenin kendisine bağlıdır²¹.

Uluslararası göç hareketinde göç veren ülkeler büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelerdir. Bu ülkelerin ortak özelliği ekonomik gelişmişlik bakımından türdeş bir yapıya sahip olmamalarıdır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin güçsüz olması son zamanlarda gelişmiş ülkelere doğru yaşanan göçün ana nedenini oluşturmaktadır. Küreselleşme sürecinin ortaya çıkardığı yapısal dengesizlikler bu ülkeleri istikrarsızlaştırmakta ve küresel piyasalarda ortaya çıkan değişimlere karşı zayıflatmaktadır. İhracatın azalması, buna karşılık ithalatın artması, yüksek ödemeler dengesi açığı, hızla artan dış borç servisi, artan ve yaygınlaşan yoksulluk ve tüm bu gelişmelerin ışığında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası tarafından dayatılan²² yapısal uyum politikaları ve liberalizasyon süreci kamu kesiminde özelleştirmeleri hızlandırmakta ve istihdam olanaklarını iyiden iyiye azaltarak uluslararası göç baskısını daha da arttırmaktadır²³.

Latin Amerika ve Nijerya gibi ülkelerde ekonominin kuralılaşlaştırılması ve kamu işletmelerinin özelleştirilmesi yapısal uyum politikalarının temel niteliğini oluştururken, işsizlik artış eğiliminde olup reel ücretler de düşmektedir. Bu ülkelerde borç yükünün, düşük ekonomik büyüme ile birleşmesi ekonomik koşulların daha da kötüleşmesine neden olurken, yaşam insanlar için katlanılamaz bir hale gelmektedir. Diğer yandan, Güney Asya ülkeleri arasında ücret düzeyleri arasındaki büyük farklılıklar nedeniyle Suudi Arabistan başta olmak üzere Orta Doğu ülkeleri işgücü göçleri açısından önemli bir çekim alanı oluşturmaktadır²⁴. Daha yüksek ücret beklentisi potansiyel göçmenler

²¹ TAPINOS; s.3003.

²² AFOLAYAN; s.11; TARAN, GERONIMI; s.3.

²³ ADEPOJU Adernati; "Issues and Recent Trends in International Migration in Sub-Saharan Africa," International Social Science Journal. Vol.52, Issue 165, September 2000, s.383.

²⁴ AFOLAYAN; s.11.

için çekim alanı oluşturmakta ve geri dönen göçmenlerin de yeniden göçmeleri konusunda bir eğilim yaratmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapılarında yaşanan tüm bu olumsuz gelişmeler uluslararası göç hareketlerini etkilemekte ve arttırmaktadır.

Göç dinamikleri bölgesel ekonomik bütünleşmeleri ve işgücü akışını teşvik eden politikalar aracılığıyla uluslararası düzeyde etkilenmektedir. Bölgesel ekonomik bütünleşmelerde amaç, ekonomik kalkınma ve küreselleşen dünyada bölge ülkelerinin dışlanmasını önlemektir. Dolayısıyla, ekonomik bütünleşme birimlerinin üye devletler arasındaki işgücü göçünü teşvik edici bir faktör olacağı umulmaktadır²⁵. Özellikle, 1990'lı yıllarda artan bölgesel bütünleşme hareketleri göç politikalarını oldukça etkilemiş ve bu dönemde ortaya çıkan pek çok sözleşme ve tavsiye kararları göç politikalarının uluslararasılaşmasını sağlamıştır.

2.Sosyal Gerekçeler

Gelişmekte olan ülkelerin nüfus artış oranı ve yüksek nüfus yoğunluğu da göç dinamiklerinin temel belirleyicilerindendir. Sahraaltı Afrika ülkeleri gibi yerlerde yüksek nüfus artış oranı, bölgenin gelişiminde ciddi güçlükler neden olmaktadır. Bu anlamda, bölgedeki yüksek nüfus yoğunluğu ve baskısı, bozulan sosyo-ekonomik yapıyla birleştiğinde göç baskısı oluşmakta ve göç kaçınılmaz hale gelmektedir. Benzer biçimde Güney Asya ülkelerinin hemen hemen hepsinin nüfus yoğunluğunun yüksek olması bu bölgenin göç dinamiklerindeki önemini de arttırmaktadır. Bu ülkelerdeki işgücü artışı yaratılan istihdamın oldukça üzerinde gerçekleşmektedir. Benzer genellemeleri Orta Amerika ülkeleri için de yapmak mümkündür²⁶.

Sosyo-kültürel ve etnik yapı faktörleri de göç hareketlerinde önemli rol oynamaktadır. Sahraaltı Afrika ülkelerinde sömürgecilikle oluşturulmuş, birçok toplumu ve etnik grubu ayrı devletlere bölen yapay sınırlar, nüfus yapısının niteliğini etkilemekte ve yeni göç dalgalarını teşvik etmektedir. Bu ülkelerde uygulamaya konan ekonomik ve sosyal politikalar belirli gruplar ve özellikle kentler başta olmak üzere, belirli yerlerde yoğunlaşmaktadır. Bu durum gruplar ve bölgeler arasında önemli farklılıklara ve eşitsizliklere neden olurken, daha iyi gelir ve yaşam koşulları elde etmek amacıyla insanların göç etmesine neden olmaktadır²⁷.

Etnik ve dini kökenli sivil savaşlar uluslararası göç hareketlerini etkilemekte ve hızlandırmaktadır. 1970-1990 döneminde gerçekleşen toplam 43 sivil savaşın hemen hemen tümünde önemli göç hareketleri gerçekleşmiştir. Bu dönemde Afrika'da gerçekleşen 17 savaşın temelinde etnik gerilimler yer almaktadır. Bu bağlamda, Afrika ülkelerinden gerçekleşen göç hareketlerinin büyük ölçüde etnik kökenli olduğu

²⁵ UN.; *International Migration Report 2002*. United Nations, New York, 2002, s.30; AFOLAYAN; s.17.

²⁶ AFOLAYAN; s.11.

²⁷ AFOLAYAN; s.13.

söylenbilir. Siyasal güç ve kaynaklara erişim konusunda yaşanan çatışmalar göç, yerinden olma ve sürgün ile sonuçlanmaktadır²⁸.

3.Siyasal Gerekçeler

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik sorunlar göçün önemli bir belirleyicisi olmasına rağmen, siyasal istikrarsızlık da ekonomik koşulları olumsuz etkileyerek göçü zorunlu hale getirebilmektedir. Siyasal istikrarsızlıklar karşısında, ortaya çıkan göçler mülteci akımları ile kendini göstermektedir. Genelde siyasal, dinsel, etnik ve askeri nedenlerden ortaya çıkan sorunlar iç içe girmiş durumdadır. Örneğin, Sahraaltı Afrika ülkelerinde mülteci akımları, etnik yapı gözetilmeksizin oluşturulan yapay sınırlar, azınlık gruplarının siyasal egemenliği, ekonominin kötü yönetimi, kabile ve etnik çatışmalar, askeri darbeler, dinsel ve ideolojik ayaklanmalar sonucu ortaya çıkmıştır²⁹.

Gerçekten, pek çok Afrika ülkesinde siyasal yapıdaki istikrarsızlık ve belirsizlik yanında baskıcı rejimlerin aydınlar, öğrenciler ve sendika liderleri üzerindeki bezdirici etkileri göçe neden olmaktadır. Devlet yapısındaki köklü değişim, güç kaybı, yapısal uyum politikalarının kuşku uyandıran etkileri ve insani güvenliğin giderek kötüleşmesi Afrika ülkelerinde iltica dahil farklı göç hareketlerinin artmasına neden olmaktadır.

4.Çevresel Felaketler

Çevresel felaketler uluslararası göç hareketlerinin önemli gerekçelerinden biridir. Özellikle mülteci akımlarının artmasında çevresel felaketler önemli rol oynamaktadır. Güney Asya Ülkelerinde sel, kasırga ve bazı bölgelerde görülen kuraklık hem iç göçe, hem de uluslararası göçe neden olmaktadır. Bu bağlamda örneğin, Bangladeş her yıl muson yağışları nedeniyle sel ve kasırgalardan zarar görmektedir. Kuşkusuz bunda ülke topraklarının yaklaşık yarısının deniz seviyesinden sadece beş metre yüksek olması etkili olmaktadır. Benzer biçimde Hindistan'ın kıyı kesimleri ve Pakistan'ın düşük rakımlı bölgeleri nehirlerdeki su seviyesinin yükselmesi ile ve şiddetli musonlar sonucunda selden zarar görmektedir. Kenya ve Tanzanya başta olmak üzere Doğu ve Güney Afrika'da pek çok ülkede kuraklık tehlikesi oldukça yüksek düzeylerde yaşanmaktadır. Bu durum insanlarda göç eğilimi yaratmaktadır³⁰.

Örneğin, Endonezya'nın başkenti Jakarta'da su kaynaklarının yüzde 70'ten fazlası kimyasal atıklarla kirlenmiştir. Dünyanın çevre felaketlerine en çok uğramış olan ülkelerinden biri Madagaskar'dır. Bu ülkede yerli halk gıda üretimi için ormanları yakıp yeni tarlalar açtıkça, bir zamanlar zengin ormanlarla kaplı olan ada kıraç hale gelmekte ve çölleşme ile yüz yüze kalmaktadır³¹. Benzer biçimde, yakın geçmişte ülke-

²⁸ FARRAG Mayar; "Managing International Migration in Developing Countries," International Migration. Vol.35, Issue 3, 1997, s.319; ADEPOJU; s.384.

²⁹ AFOLAYAN; s.14.

³⁰ AFOLAYAN; s.15.

³¹ ELLWOOD Wayne; Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu. Metis Yayınları, İstanbul 2002, s.87.

mizde yaşanan 17 Ağustos Marmara depremi sonrasında bölge halkının önemli bir kısmı diğer bölgelere göç etme durumu ile karşı karşıya kalırken, küresel düzeyde gerçekleşen çevresel felaketlerin tümü o bölgelerde yaşayanların göç etmesine neden olmaktadır.

Uluslararası göç hareketlerini belirleyen ve biçimlendiren bu dört ana faktör yanında sosyal ilişkiler ağı, devlet politikaları ve bölgesel ekonomik bütünleşmelerin de göç hareketlerinin niteliğini ve düzeyini belirlemede etkili oldukları gözlenmektedir. Bu bağlamda, sosyal ilişkiler ağı uzun yıllar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Göçmenler genelde yerleşim ve istihdam beklentisiyle ilgili bilgi ağının kurulduğu yerlere göç etmektedirler. Dolayısıyla aynı uyrukluktan olan göçmenler belirli yerlerde yoğunlaşmaktadır. Örneğin, bir çok göçmen Hindistan'ın Kerala eyaletinden Körfez ülkelerine ya arkadaşlarının ya da yakınlarının yardımları ile göç etmiştir³². Bu nedenle bu tür göçler zincirleme göç olarak da ifade edilebilmektedir. Ancak, insanlar zincirleme göç söz konusu olsa da kendilerini neyin beklediğini bilmeden göç etme kararı verebilmektedirler³³. Diğer yandan, hükümetlerin politikaları da göç hareketlerini biçimlendirebilmektedir. Bazı ülkeler göç politikalarını sınırlandırırken, diğerleri yapısal sorunların bir yansımasını oluşturabilecek işgücü açıkları karşısında göçmen kabulünde bir kısıtlama getirmemektedir³⁴.

C.Göçlerin Yönü ve Göçmen Miktarı

Küreselleşme süreci göç hareketlerinin artmasında etkilidir. Uluslararası ticaretin artması ve yeniden düzenlenmesi mal, hizmet ve sermayenin sınırlar arasında kolayca dolaşımına olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda, insanlar da turist, öğrenci, iş adamı, nitelikli ve nitelsiz işçi olarak ülkelerarası ve sınırlar arası hareket edebilmektedir. Küreselleşme süreci, yoksul ülkeleri uluslararası ticaret içinde sıkı bir bütünleşmeye götürecek olursa, bu durumun potansiyel göçmen miktarını arttırması da kaçınılmaz olacaktır³⁵. Ancak, günümüzde uluslararası göç hareketlerinin salt hacminde ve biçiminde değil, aynı zamanda göç alan ve göç veren ülkelerin yapısında da önemli değişimler yaşanmaktadır. Bir başka deyişle, günümüzde göç alan ve göç veren ülkeler iç içe geçmiş durumdadır³⁶.

Son yirmi beş yılda ekonomik küreselleşmeye paralel olarak uluslararası göç hareketlerinin rolünün ve öneminin arttığı gözlenmektedir. Bu dönemdeki uluslararası göç hareketleri incelendiğinde, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'nın önemli miktarda uluslararası göç aldığı görülmektedir. 1990'lı yıllarda Avrupa uluslararası göç konusunda belirgin bir artışla karşılaşmış ve en çok göçmeni çekmiştir. 2000 ve 2001 yılları

³² AFOLAYAN; s.16.

³³ ERBAŞ; s.185.

³⁴ OECD; s.15.

³⁵ BONGAARTS John, BULATAO Rodolfo A.; Beyond Six Billion: Forecasting the World's Population Panel on Population Projections. (Editors) National Academy Press, Washington, D.C. 2000, s.169.

³⁶ FARRAG; s.318.

rında da başta ABD, Kanada, Avustralya, Japonya ve Güney Avrupa ülkeleri olmak üzere, birçok Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütüne (OECD) üye ülkeye göçler artarak devam etmiştir.

Diğer taraftan, son yirmi beş yılda gelişmiş ülkelerde uluslararası göç hareketlerindeki eğilim ve göçmenlerin miktarı tersine dönmüştür. Bu tersine dönüş Orta ve Doğu Avrupa'da meydana gelen değişimlerden kaynakladığı kadar, Asya ve Afrika'daki değişimlerden de kaynaklanmıştır. Bu değişimler uluslararası göç hareketinin dinamiklerinde, göç veren ülkelerde ve göçmenlerin niteliğinde oldukça geniş çelişkilerle sonuçlanmıştır³⁷. Bu bağlamda, uluslararası göç hareketlerini nitelikleri itibarıyla üç ana döneme ayırmak mümkündür. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ve 1973 yılına kadar sürecek dönemde Avrupa'nın yeniden imarına yüksek ekonomik büyüme de eşlik etmiştir. Bu dönemde OECD ülkeleri yıllık ortalama yüzde 5 oranında büyümüşlerdir. Bu durum kuşkusuz büyük bir işgücü talebi yaratırken, Almanya, Fransa ve İngiltere kısa vadeli işgücü talebinde bulunmuştur³⁸. 1960'lı yılların sonu ve 1970'li yılların başında Avrupa ülkelerine geçici olarak çalışmak üzere yılda yaklaşık 1 milyonun üzerinde işçi göç etmiştir. Bu göçmen işçilerin büyük bölümü Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan, İtalya, Portekiz ve İspanya gibi Güney Akdeniz ülkelerinden karşılanmıştır. Bu göçmen işçi talebi petrol şokunu izleyen ekonomik durgunlukla birlikte 1970'li yılların başında yavaşlamaya başlamıştır. Ancak, göç yüksek düzeyde olmasa da aile birleşmeleri nedeniyle devam etmiştir³⁹. Bu dönemde yaklaşık 10 milyon işçi Avrupa'ya göç etmiştir.

1970'lerin başında küresel düzeyde yaşanan ekonomik durgunluk göç alan ülkelerin kapılarını göçmen işçilere kapatmasına neden olmuştur. Bu dönemde (1974-1980) mevcut göçmen işçilerin ülkelere dönmesi umulurken, bu işçiler kalmayı ve yerleşmeyi tercih etmişlerdir. 1980 sonrası dönemde ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte özellikle Doğu Avrupa ülkelerinde önemli siyasal gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda Doğu Avrupa ülkelerinden çok sayıda mülteci ve geçici göçmen işçi Batı Avrupa ülkeleri başta olmak üzere dünyanın dört bir yanına dağılmıştır⁴⁰. Bu bağlamda, 1980'lerin sonunda ise yıllık ortalama göç hareketleri güçlü bir biçimde artarak, 1 milyon düzeyinin de üstünde gerçekleşmiş ve 1992 yılında yıllık göçmen miktarı 1.7 milyon düzeyine ulaşmıştır. Ancak, 1993 yılından itibaren Batı Avrupa ülkelerinin göç hareketlerine yönelik uyguladıkları politikalar ve getirmiş oldukları kısıtlamalarla özellikle Almanya ve Fransa'ya yönelik göçler de önemli düzeyde düşüş yaşanmıştır. Ancak, bu dönemde tüm sınırlamalara rağmen kaçak göçmenlerin sayısında önemli artışlar yaşanmıştır. Gerçekten, 1990'lı yılların başında yaklaşık 2 milyon düzeyinde olan Avrupa'daki kaçak göçmen sayısının günümüzde 3-5 milyon arasında

³⁷ OECD; s.17.

³⁸ STALKER; s.153.

³⁹ BONGAARTS, BULATAO; s.166.

⁴⁰ STALKER; s.153.

olduğu tahmin edilmektedir⁴¹. Bu durum hemen hemen iki kat artışı ifade etmektedir. Ayrıca, söz konusu kaçak göçmenlerin yarısından çoğu Güney Avrupa ülkelerinde bulunmaktadır. Bu göçmenlerin bir kısmı yasadışı yollarla bu ülkelere giriş yaparken, bir kısmı da yasal yollarla giriş yapmış, ancak yasal kalma süresinin dolmasına rağmen ülkeyi terk etmemiştir. Bu bağlamda, Avrupa ülkelerine yönelik yasadışı yollarla göçmen girişi iki biçimde gerçekleşmektedir.

İlk olarak, Akdeniz'in doğusunda ve güneyinde yer alan Türkiye, Fas, Mısır, Cezayir gibi ülkelerin vatandaşlarının Fransa, İspanya, İtalya ve Yunanistan'a kaçak olarak girmeleri biçiminde gerçekleşmektedir. Bu tür göçler daha çok Güney Avrupa ülkelerine yerleşme ve yaşamlarını burada sürdürme amacıyla olduğu gibi, bu ülkelerden Kuzey Avrupa ülkelerine veya bir başka gelişmiş ülkeye göç etme amacıyla da gerçekleştirilebilmektedir⁴².

İkinci olarak, Güney ve Doğu Akdeniz ülkelerine komşu olan Irak ve Senegal gibi ülkelere ya da Pakistan, Bangladeş, Afganistan gibi daha uzaktaki Asya ülkelerinden veya Nijerya, Somali, Kongo gibi Afrika ülkelerinden gelen göçmenlerden kaynaklanmaktadır. Bu göçmenler, Güney ve Doğu Akdeniz ülkelerini geçiş için kullanarak, Güney Avrupa ve daha sonra da diğer Avrupa ülkelerine geçmektedirler. Fas, Türkiye, Mısır ve Tunus geçiş ülkeleri niteliği gösterirken, Yunanistan, Fransa, İspanya ve İtalya bu göçmenlerin ulaştıkları ülkeler olmaktadır⁴³. Bu bağlamda, 2000 yılı itibariyle Fransa'da 500 bin, İtalya'da 235 bin, İspanya'da ise en az 150-200 bin kaçak göçmen olduğu tahmin edilmektedir.

Ancak, uluslararası göç hareketlerinde Türkiye konumu itibariyle diğer ülkelere göre oldukça farklı bir yapıya sahiptir. Bu anlamda, Türkiye hem göç veren, hem göç alan hem de Orta Doğu, Asya ve Afrika'dan gelip Avrupa'ya yönelik göç hareketlerinde transit geçiş ülkesi konumundadır⁴⁴. Türkiye'de günümüzde 3.5 milyon göçmen olduğu tahmin edilmektedir. Bunların önemli bir kısmı da kaçak göçmenlerden oluşmaktadır. Sadece 1995-2001 döneminde Türkiye'ye giren kaçak göçmen sayısı 322 bindir. İran, Irak, Afganistan ve diğer Orta Doğu ve Afrika ülkelerinden göçmenler Avrupa ülkelerine geçebilmek için veya Türkiye'de kaçak da olsa çalışabilmek için ülkeye giriş yapmaktadır. Ancak, Türkiye'deki göçmenlerin önemli bir kısmını İran ve Irak'tan

⁴¹ BONGAARTS, BULATAO; s.166.

⁴² İÇDUYGU Ahmet, UNALAN Turgay; Tides Between Mediterranean Shores: Undocumented Migration in the South of Europe. Paper Presented at the IUSSP General Population Conference, Salvador, 18-24 August 2001, s. 9.

⁴³ İÇDUYGU, UNALAN; s. 9.

⁴⁴ İÇDUYGU Ahmet, KEYMAN Fuat; "Globalization, Security, and Migration: The Case of Turkey," Global Governance, Jul-Sep2000, Vol. 6, Issue 3, s.385; IOM; Irregular Migration in Turkey. International Organization for Migration (IOM), Migration Research Series No.12, Geneva 2003, s.17.

gelen mülteciler oluşturmaktadır⁴⁵. Bunun yanında çalışmak üzere özellikle Doğu Avrupa ülkelerinden gelen kaçak göçmenler de önemli düzeye ulaşmıştır.

Son otuz yıla ilişkin veriler göç edenlerin sayısının 1965'de 75 milyondan 1990'da 120 milyona, günümüzde ise 175 milyona ulaştığını göstermektedir. Sadece 1985-1990 dönemindeki 5 yıllık süre içinde göçmen sayısı 15 milyon artış göstermiştir. Bu durum yıllık yüzde 2.8 artışı ifade ederken, bu oran dünya nüfusunun yıllık artış oranından fazladır. Bu veriler kaçak göçmenleri içermemektedir. Dolayısıyla bunların da hesaba katılmasıyla birlikte küresel düzeydeki göçün oranı daha da artacaktır. 1950 ve 1960'lı yıllarda dünya genelinde yıllık göç miktarı 2 milyon iken, bu miktar 1970 ve 1980 dönemlerinde 2.5-3.7 milyon arasında, gerçekleşmiş, 1990'larda ise yıllık ortalama 5.1 milyona yükselmiştir⁴⁶. Gerçekten, 1990-2000 yılları arasında uluslararası göçmenlerin sayısı yaklaşık 55 milyon artmıştır. Bu yüzde 3'lük bir artışı ifade etmektedir⁴⁷.

Uluslararası göçmenler küresel düzeyde dengesiz bir dağılım sergilemektedir. Son dönemlerde gelişmekte olan ülkelerde göçmenlerin oranı azalırken, gelişmiş ülkelerde dikkate değer oranda bir artış yaşanmaktadır. Bu durum uluslararası göç hareketlerinin doğrultusunun değiştiği anlamına gelmektedir. Gerçekten, 1980 yılı verilerine göre dünyadaki toplam uluslararası göçmenlerin yüzde 45'i gelişmiş ülkelerde, yüzde 55'i ise gelişmekte olan ülkelere bulunmaktaydı. Günümüzde ise, bu oranlar tersine dönmüş ve gelişmekte olan ülkelere göçmenlerin oranı yüzde 40 düzeylerine gerilerken, gelişmiş ülkelere göçmenlerin oranı yüzde 60 düzeyine yükselmiştir⁴⁸. Göçmenlerin büyük bir kısmı Asya, Kuzey Amerika ve Rusya dahil Avrupa olmak üzere üç bölgede yoğunlaşmaktadır. Asya, göçmenlerin yüzde 36'sını, diğer iki bölge ise göçmenlerin yüzde 20 sini barındırmaktadır. Göçmenlerin 1/3 den fazlası Asya'da olmakla birlikte, esasen Asya'nın toplam nüfusu içinde göçmenlerin oranı yüzde 1 gibi oldukça düşük kalmaktadır. Buna karşılık, Avustralya ve Yeni Zelanda'nın içinde yer aldığı Okyanusya yüzde 19 ile toplam nüfusu içinde en yüksek oranda göçmen barındıran bölge konumundadır. Bu bölgeyi yüzde 13 ile Kuzey Amerika izlerken, Avrupa'da göçmenlerin toplam nüfusa oranı sadece yüzde 7.7 düzeyindedir (Tablo 1).

⁴⁵ MARTIN Philip, MIDGLEY Elizabeth, TEITELBAUM Michael; "Best Practice Options: Turkey," International Migration. Vol.40, Issue 3, 2002, s.126; İÇDUYGU, KEYMAN; s.389-390; IOM; s.25.

⁴⁶ MARTIN Philip, WIDGREN Jonas; "International Migration: Facing the Challenge," Population Bulletin. Vol.57, No.1, March 2002, s.3; BONGAARTS, BULATAO; s.157.

⁴⁷ ABELLA Manalo; "Migrant Workers' Rights are Negotiable," (içinde) Migrant Workers. International Labour Organization (ILO), Labour Education 2002/4, Number 129, s.1.

⁴⁸ UN.; s.3.

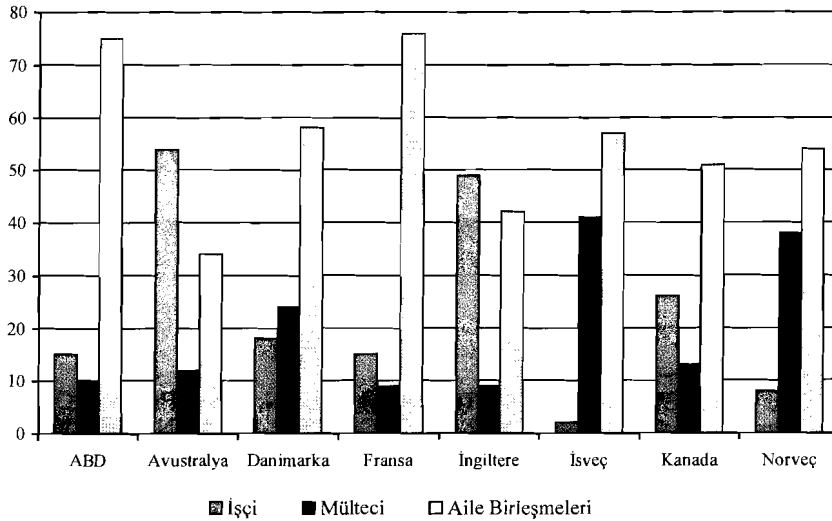
Tablo 1; Dünyada Göçmen Nüfusun Değişimi ve Toplam Nüfusa Oranı

Bölge	Bin Kişi					Yabancı Uyrukluların Toplam Nüfusa Oranı	
	1965	1975	1985	1990	2000	1965	2000
Dünya	75,214	84,494	105,194	119,761	174,781	2,3	2,8
Gelişmiş Ülkeler	30,401	38,317	47,991	54,231	104,119	3,1	8,8
Gelişmekte Olan Ülkeler	44,813	46,177	57,203	65,530	70,662	1,9	1,5
Afrika	7,952	11,176	12,527	15,631	16,277	2,5	2,1
Asya	31,429	29,662	38,731	43,018	49,781	1,7	1,4
Latin Amerika	5,907	5,888	6,410	7,475	5,944	2,4	1,1
Kuzey Amerika	12,695	15,042	20,460	23,895	40,844	6,0	13,0
Avrupa	14,758	19,504	22,895	25,068	56,100	2,2	7,7
Okyanusya	2,502	3,319	4,106	4,675	5,835	14,4	19,1

Kaynak; UN., International Migration Report 2002. New York, 2002, s. 3.

Geçmiş otuz yıl içinde uluslararası göçmenlerin sayısı ikiye katlanmıştır. Günümüzde yeryüzündeki her 35 kişiden biri uluslararası göçmen niteliğinde olup, uluslararası göçmenlerin yüzde 48'ini kadınlar oluşturmaktadır. Diğer yandan, son dönemlerde uluslararası göç türleri incelendiğinde aile birleşmelerinin diğerlerine oranla çok daha yüksek düzeylerde gerçekleştiği görülmektedir (Şekil 1). Gerçekten, uluslararası göç hareketlerinin oldukça yoğun yaşandığı ve göçmen sayısının en fazla olduğu bazı OECD üyesi ülkeler incelendiğinde, göç hareketlerinin yarıdan fazlasını aile birleşmelerinin oluşturduğu görülmektedir. Ancak, son dönemlerde özellikle aile birleşmesi biçimindeki göçlerin kısıtlama ve denetimden kaçma yolu olarak yoğun biçimde kullanılması bu tür işlemlerindeki koşulların daha da sertleşmesine neden olmaktadır.

Şekil 1: Seçilmiş OECD Ülkelerine Yönelik Göç Hareketlerin Niteliği
(Toplam Göçlerin Oranı Olarak)

Kaynak; OECD, Trends in International Migration 2002. Paris 2003, s.22.

1980'li yıllar ve 1990'lı yılların başında hem Doğu Avrupa ülkelerinin kapılarını açması, hem de birçok Asya ülkesinin hızlı ekonomik kalkınması göç hareketlerini daha da yoğunlaştırırken, 1993'te tersine dönen bu eğilim özellikle göç alan ülkelerin göç hareketlerine yönelik sıkı önleyici tedbirlerinden kaynaklanmıştır.

Son iki yıl içinde her türlü göçmenlik politikası uygulamaya konulmuştur. Genel olarak OECD ülkeleri yabancıların girişi ve ikameti konusunda daha kısıtlayıcı bir tutum benimserken, örneğin, Avusturya, Danimarka, Hollanda gibi bazı ülkeler aile birleşmesi işlemlerindeki koşulları bile sertleştirmişlerdir. Bu politikalar göçmen ülkelerinin yanı sıra İngiltere, Fransa ve Norveç'te başta nitelikli işgücü olmak üzere, yeni göçmenlere yönelik öncelikli tercih işlemlerine daha fazla önem verilmesine paralel olarak yürürlüğe konulmuştur⁴⁹. Sığınma başvurularının karara bağlanmasını hızlandırmaya ve dayanaksız olduğu açık başvuruları caydırmaya yönelik tedbirlerin önemi artmıştır. Ayrıca, bir yandan, ülke içinde daha katı sınır denetimleri, işyeri denetimleri, kimlik kontrolleriyle, diğer yandan göç veren ülkelerin kaçak göçmenleri geri almalarını sağlamak amacıyla bu ülkelerle uluslararası işbirliğini içeren bir dizi önlemler alınarak kaçak göçmenlik ve yabancı kaçak işçi çalıştırma ile mücadele edilmektedir. Bazı durumlarda, bunlar yeni ikili işgücü anlaşmaları ile desteklenmektedir. Bunun yanı sıra, örneğin, Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya gibi bazı AB'ne üye ülkelerde belgesiz göçmen işçileri yasallaştırma programları uygulamaya konurken, örneğin ABD'de aile üyeleri de buna dahil edilmiştir. İsviçre, Lüksemburg gibi ülkelerde ise uzun süredir bu ülkede yaşayan ve/veya sınır dışı edilmeleri zor olan sığınma arayışındakilerin başvuruları geri çevrilmiştir. OECD üyesi ülkelerin çoğunda göçmenlerin ve yabancıların bütünleşmesi önemli bir sorun olmaya devam etmektedir⁵⁰.

II.Uluslararası Göç ve Yoksulluk

Küreselleşme süreciyle birlikte ithal ikameci kalkınma modelinin terk edilmesi çeşitli sorunlara yol açmıştır. Bu sorunların en önemlilerinden biri de pek çok çalışanın hızla işini kaybetmesi ve mevcut yoksullar ile işsizlere yenilerinin eklenmesidir. Gerçekten, 1990'lı ve 2000'li yılların başında Güney Doğu Asya, Rusya, Brezilya, Meksika, Arjantin ve Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler benzer sorunlar ortaya çıkarmıştır. Ekonomik krizler dünya genelinde yaygınlaştıkça, krizden en çok etkilenen ülkelerin belirli toplumsal kesimlerinde ve dolayısıyla daha çok niteliksiz işgücünü oluşturan göçmenlerde yoksulluk ve marjinalleşmenin arttığı gözlenmektedir⁵¹. Bu bağlamda göç ve yoksulluk arasında var olan ilişkinin irdelenmesi gerekmektedir.

Göç ve yoksulluk arasında bir nedensellik bağı bulunmaktadır. Bir başka deyişle, göç yoksulluk nedeniyle ortaya çıkabildiği gibi, yoksulluk da göç nedeniyle yaşanabilmektedir. Benzer biçimde, yoksulluk nüfus hareketleriyle azaltılabildiği gibi, daha da

⁴⁹ OECD; s.14; STALKER; s.168-169.

⁵⁰ OECD; s.14.

⁵¹ ERBAŞ; s.183.

şiddetlenebilir. Bununla birlikte, göç ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi basite indirgeyerek genellemeler yapmak imkansızdır. Ancak, göçün yoksulluk üzerindeki göreceli etkisi ve yoksulluğun da göç üzerindeki göreceli etkisi, söz konusu ülkenin gelişmişlik düzeyine göre değişmektedir. Dolayısıyla, dünyanın bazı kesimlerinde ve belirli koşullar altında yoksulluk, göçün temel kaynağını oluşturabilmektedir. Dünyanın diğer kesimlerinde ise, farklı koşullar altında yaşayan yoksullar en son göç edecekler arasında yer almaktadır⁵².

Yoksulluğun şiddetli biçimde yaşandığı bir yerden göç yoluyla ayrılımlar, esasen oldukça seyrek olabilmektedir. Çünkü, göç ekonomik ve sosyal maliyeti olan bir süreçtir. Oysa, burada yaşayan insanlar seyahat edebilmek için dahi gerekli ekonomik güce sahip olmadıkları gibi, başka yerlerdeki fırsatlardan haberdar olabilmek için gerekli kültürel birikimden ve yeni bir çevrede iyi bir iş bulabilmek için gerekli olan bilgi ve beceriden yoksundur⁵³. Bir başka ifadeyle, aşırı yoksulluk uluslararası göçe bir engel teşkil etmektedir. Çünkü, aşırı yoksullar göç etmek için gerekli finansal ve sosyal kaynaklardan yoksundurlar. Ancak, savaş ve şiddetli ekonomik bunalımlar en yoksul kesimleri bile çok kötü koşullar altında göç etmeye zorlayabilir.

Küreselleşme sürecinin etkilediği ve hızlandırdığı yoksulluk 1990'lı yıllarda belirli bölgelerde gerileme göstermiştir. Örneğin, Bangladeş, Hindistan, Çin, Filipinler ve Tayland gibi bazı Asya-Pasifik ülkelerinde yoksulluk düşüş gösterirken, Pakistan, Sri Lanka ve Orta Asya ülkelerinin tümünde önemli artışlar yaşanmıştır. Aynı dönemde Çin'in yoksulluk oranlarında önemli düşüş yaşanmakla birlikte, bu duruma ihtiyatla yaklaşılması gereklidir. Çünkü, Çin'de yaşanan yeniden yapılanma sürecinin, kamu kesiminde önemli ölçüde iş kayıplarına neden olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, 1988-2002 yılları arasında 26 milyon kamu işçisi işini kaybederken, 2002 yılında bu kesimde işsizlik oranı yüzde 20'yi aşmıştır⁵⁴.

Ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel koşulların kritik eşiğin altına düştüğü Sahraaltı Afrika ülkelerinde insanlar göç etmeye zorlanmaktadır. Örneğin, Nijerya'da kişi başına düşen tarımsal alanların daralması ve mülksüzleşme göç dinamiklerini belirlerken, çevresel koşullardaki kötüleşme hem tarımsal ürünlerde bozulmaya yol açmakta, hem de tarımsal verimliliği olumsuz etkilemektedir. Mali'de de benzer durum yaşanmaktadır⁵⁵. Bu anlamda, mülksüzleşme, yoksulluk ve göç arasında güçlü bir ilişkinin var olduğu anlaşılmaktadır.

⁵² SKELDON Ronald; "Migration and Poverty," Asia-Pacific Population Journal. Vol.17, No.4, December 2002, s.67-68.

⁵³ KOTHARI Uma; Migration and Chronic Poverty. Institute for Development Policy and Management, University of Manchester, Chronic Poverty Research Centre, Manchester, 2002, s.12 ; CASTLES; 272.

⁵⁴ SKELDON; s.69.

⁵⁵ FARRAG; s.319.

Göç, genel olarak yerel hiçbir fırsatın bulunmaması durumunda yoksulluktan bir kaçış olarak görülmektedir. Öyleyse, insanlar yaşamlarını sürdürebilmek için göç etmektedirler. Afrika ülkelerinde yaşanan kıtlık ve bu kıtlıktan kaçış, yoksulluk ile göç arasındaki ilişkinin tipik örneğini oluşturmaktadır. Ancak, bu durum genelde dünyanın en yoksul kesimleriyle sınırlıdır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Asya ülkelerinin hızlı ekonomik gelişimleri bu tür bir ilişkinin Asya'da oluşmasını engellemektedir. Çevresel felaketler dışında göç ile ilgili veriler ve bu verilerden elde edilen bilgiler göç edenlerin en yoksul kimseler olmadığını, aksine bazı kaynaklara erişebilen kimselerin göç ettiğini göstermektedir⁵⁶.

Diğer taraftan, göç yoksulluktan kaçış imkanı sağlarken, aynı zamanda mutlak yoksul sayısında bir artışa da neden olabilir. Bu durum yeterli planlama ve destek olmaksızın zorunlu yeniden yerleşimlerde gözlemlenebilmektedir. Baraj inşaatı, göl ve su havzalarının korunması gibi gelişmeler zorunlu yeniden yerleşime neden olmaktadır. Örneğin, 1990-2000 yılları arasında yaklaşık 100 milyon insan yapısal gelişim projeleri nedeniyle zorunlu olarak yerlerinden edilmişlerdir. Sadece Hindistan'da 40 yıl içinde 20 milyon kişi yerinden edilerek göç etmek zorunda bırakılmıştır. Bunların büyük kesimi de yoksullaşmıştır⁵⁷. Bu tür uygulamalar nedeniyle insanların zorunlu olarak yerlerinden edilmesini diğer göç türlerinden ayıran en önemli unsur göç edenlerin sayılarının ve yer değiştirme sürelerinin bilinmesidir. Dolayısıyla, yoksulluk gerçekten zorunlu göçün bir sonucu ise bu durumun göç hareketinden öte yetersiz ve sağlıklı planlamadan kaynaklanma ihtimali daha yüksektir.

Öte yandan, yoksulluk gelir eşitsizliğinin bir yansımasıdır. Dolayısıyla, gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere yönelik uluslararası göçün en önemli nedeni, kuşkusuz ülkeler arasında hızla artan gelir eşitsizliğidir. Bu anlamda, göç alan ve göç veren ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği ve yoksulluk düzeyi göç hareketlerinde belirleyici etken olmaktadır. Gerçekten, günümüzde yaklaşık 80 ülkede kişisel gelir dağılımı 10 yıl öncesinin de gerisine gitmiştir. Küreselleşme süreci ülkeler arasındaki gelir eşitsizliğini arttırmaya devam etmektedir. 1960'lı yıllarda en varıl yüzde 20 ile en yoksul yüzde 20 arasındaki gelir farklılığı 1'e 30 iken, bu fark 1997'de 74'e yükselmiştir. 1990'ların sonunda varıl ülkelerde yaşayan dünya nüfusunun en varıl yüzde 20'lik kesimi, sırasıyla, dünya gelirinin yüzde 86'sını, dünya ihracat piyasasının yüzde 82'sini ve doğrudan yabancı yatırımların yüzde 68'ni almasına karşılık; en yoksul yüzde 20'lik kesim sadece yüzde 1 pay alabilmektedir⁵⁸. Bu rakamlardan da anlaşılacağı gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği gelişmekte olan ülkelere göçü daha da güçlendirmektedir.

⁵⁶ SKELDON; s.71; KOTHARI,s.18-19.

⁵⁷ SKELDON; s.73.

⁵⁸ URZUA Raul; "International Migration, Social Science and Public Policy," International Social Science Journal. September 2000, Vol.52, Issue 165, s.423; ADEPOJU; s.383.

Göçmenler hem fırsat yoksunluğunun yarattığı itici etkiler, hem de ekonomik kazanımların çekici etkileri nedeniyle göç etmektedir. Göç hareketinin temeli daha iyi bir yaşama dayandığına göre, göç insanlara daha üstün ekonomik ve sosyal fırsatlar sağlayabilmektedir. İç göç hareketleri yoksullar için önemli bir geçim kaynağı sunabilmektedir. Diğer taraftan, geçici süreli göç hareketleri ailenin gelirini arttırmasının ve karşılaşılabileceği riskleri minimize edebilmesinin bir yolu olarak görülebilmektedir. Böylece, uluslararası göçler yoksulluğu azaltmanın bir aracı olarak işlev görebilmektedir. Bu bağlamda, göçmen işçilerin gelirleri önemli miktarlara ulaşmaktadır. Gerçekten, 1970'li yıllarda göçmen işçi gelirleri 2 milyar dolar düzeyinde iken, 2002'de bu miktar 63 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır⁵⁹.

Bu bağlamda, göçmen işçi gelirleri pek çok ülkenin ulusal geliri içinde önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin, Dominik Cumhuriyetine yönelik göçmen işçi gelirleri bu ülkenin toplam ihracatından daha fazladır. Mısır, Ürdün ve El Salvador'a yönelik göçmen işçi gelirleri ihracatlarının yüzde 75'ne yaklaşırken, Türkiye'ye yönelik işçi gelirleri ihracatın yüzde 14'ünü ulusal gelirin ise yüzde 2'sini aşmaktadır. Bosna-Hersek, El Salvador, Jamaika, Nikaragua ve Yemen gibi ülkelere yönelik göçmen işçi gelirleri ise ulusal gelirlerinin yüzde 10'nu aşarken, bu oran Arnavutluk ve Yemen'de yüzde 15, Ürdün'de ise yüzde 23'e ulaşmaktadır⁶⁰.

Öyleyse, uluslararası göç hareketleri ulusal ekonomilere katkı sağlamaktadır. Göçmenlerin tümü yoksul olmamasına rağmen, göç hareketleri yoksulları doğrudan ve dolaylı biçimde etkilemekte ve zaman içinde önemli bir ekonomik ve sosyal gelişim sürecine dönüştürebilmektedir.

III.Uluslararası Göç ve İşgücü Piyasaları

Küreselleşme sürecinde ulusal işgücü piyasalarının küresel eklemlenmeye koşut yeniden düzenlenmesi uluslararası göç hareketleri üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Gelişmiş ülkelerde göçmen işgücüne talep sürekli artmaktadır. Sanayileşmiş pek çok ülkede, bir yandan yaşlanan nüfus ve emeklilerin aktif nüfusa göre artan oranı gibi demografik değişimler, diğer yandan daha az yenilikçi, daha az esnek ve teknolojik gelişmelere daha güç uyum sağlayabilen yaşlı işgücünün varlığı, işgücü piyasaları açısından uluslararası göçü önemli bir seçenek haline getirmektedir.

Küreselleşme bağlamında ticari liberalizasyon süreci göç alan ülkelerin istihdam koşullarında önemli sorunlar yaratmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde olduğu gibi, Asya,

⁵⁹ ANH Dang Nguyen; Migration and Poverty in Asia: With Reference to Bangladesh, China, the Philippines and Viet Nam. Economic and Social Commission for Asia and Pacific, Ad Hoc Expert Group Meeting on Migration and Development. Bangkok, 27-29 August 2003, s. 3.

⁶⁰ TAYLOR Edward; "The New Economics of Labour Migration and the Role of Remittances in the Migration Process," International Migration. Vol.37, Issue 1, 1999, s.68; OECD; s.196; UN; s.5.

Afrika, Latin Amerika ve Orta Doğunun gelişmekte olan birçok ülkesinde tarım, gıda, inşaat ve tekstil sektörlerinde ucuz ve düşük nitelikli işgücüne bir talep söz konusudur⁶¹. Bu anlamda, söz konusu talep öncelikle göçmen işçiler tarafından karşılanmaktadır. Göçmen işçilere olan bu talep, işgücü akıcılığına önemli bir hız kazandırmakta ve kaçak göçmenlerin daha da artmasında etken olmaktadır. Göçmenlere yönelik bu yoğun talep, ister yasal yollarla, isterse yasadışı yollarla göç etmiş olsun, göçmenlerin işsiz kalmalarını bir bakıma önlerken, kısa sürede iş bulmaları ile sonuçlanmaktadır⁶².

Göçmenler genellikle tehlikeli, güç ve kirli işlerde istihdam edilmektedir. Güney Avrupa ülkelerinde göçmenler, yerel halkın çalışmayı reddettiği işlerde çalışmaktadır. Sanayileşmiş ülkeler ve gelişmekte olan birçok ülke, göçmen işçiler için bir çekim alanı oluşturmaktadır. Göçmenler kendi ülkelerindeki düşük ücretler ve kötü yaşam koşullarından dolayı genellikle kendi ülkelerinde kabul etmeyecekleri işlerde çalışmaya hazır olan iyi eğitilmiş kimselerdir⁶³.

Göçmen işçilerin yasal korumaya ve güvenceye sahip olmamaları istismar edilmelerinde önemli etken olmaktadır. Bu durum sürekli artan rekabet ortamında işletmeler açısından çekici bir durum yaratmaktadır. Göçmen işçilerin istismarı insan hakları ve uygun iş standartlarının uygulanamaması pahasına gerçekleştirilmektedir. Ülkeye giriş ve/veya çalışma izni olmayan göçmenler, asgari ücret, işçi sağlığı ve güvenliği ile diğer çalışma koşulları bakımından dışlanmış olup korunmadan yoksundur. Giriş ve/veya çalışma izni olmayan bu göçmen işçiler genellikle bu standartların önemsenmediği, kabul görmediği veya bulunmadığı sektörlerde istihdam edilmektedir.

Gelişmiş ülkelerde niteliksiz veya yarı nitelikli işçilere olan talep yüksek düzeydedir. Bu anlamda, enformel sektör kaçak göçmen işçilerin en yoğun biçimde istihdam edildikleri alandır. Kaçak göçmen işçilerin çalıştığı bu işletmelerin çoğu tekstil, giyim ve inşaat gibi alanlarda faaliyet göstermekle birlikte, bunlar büyük işletmelerin taşeronudur. İnşaat sektörü gibi bazı sektörlerde dışsal esneklik yaygın biçimde kullanılmaktadır. Dış kaynaklardan yararlanma, esneklik gereksinimi ve belirli sanayilerde düzensiz üretim biçimlerine uyumu yansıtmaktadır. Bu bağlamda, gelişmiş ülkelerdeki enformel piyasaların gelişimi kaçak göçmen işçilerle doğrudan ilişkilendirilemeyeceği gibi, kaçak göçmenler ile enformel istihdam arasındaki ilişkiden göçmenlerden çok işverenlerin yararlandığı da bilinmektedir⁶⁴.

Üretim ve işgücü piyasalarının yeniden düzenlenmesi sürecinde ortaya çıkan ikili işgücü piyasaları yerel işçilerin çalışmakta isteksiz oldukları birçok tehlikeli işi göçmenlere bırakmalarına, böylece göçmen işçilere yönelik geniş bir istihdam alanı yaratılmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, kaçak göçmenler tarafından tercih edilen dü-

⁶¹ TARAN, GERONIMI; s.4.

⁶² TAPINOS; s.300; WIDGREN, MARTIN; s.223.

⁶³ SKELDON; s.72; CASTLES; s.278.

⁶⁴ URZUA; s.427.

şük nitelikli ve düşük ücretli işler uzun dönemde kayıtdışılığı temsil etmektedir. Bu tür göçmenlerin en düşük nitelikli işlere girmesi gelişmiş toplumlarda yapısal ihtiyaca cevap vermektedir⁶⁵. Böylece, nitelikli işgücünün ve sermaye yoğun işlerin olduğu işgücü piyasası birincil işgücü piyasasını; niteliksiz ve emek yoğun işgücünün olduğu piyasa ikincil işgücü piyasasını oluştururken, bu durum işgücü piyasasında ayrımcılığı ve bölünmeyi hızlandırmaktadır. İşgücü piyasalarındaki bölünme diğer yerli halka oranla göçmen işçiler arasında dışlanmanın, farklılaşmanın ve sosyal ayrımcılığın hızla artmasına neden olmaktadır.

Meksika'da işgücü piyasalarının kuralılaştırılmasına yönelik uygulamalar iş güvencesizliğine, mesleki niteliklerin kaybına ve ücret düzeylerinin gerilemesine neden olurken, ABD'de esneklik uygulamaları özellikle büyük şehirlerde işgücü piyasasında bölünmenin ve ayırımın artmasına yol açmaktadır⁶⁶. Göçmenler genelde belirli ve büyük şehirlerde yoğunlaşırken, bu yerler işgücü piyasasının olumsuzluklarının en yüksek düzeyde yaşandığı yerlerdir. Bu durum özellikle göçmen işçileri etkilemektedir. Çünkü doğrudan veya dolaylı ayrımcılık bir yandan iş bulma ve işte yükselme olanağını azaltmakta, diğer yandan göçmenlerin istihdam düzeyini olumsuz etkilemektedir.

Uluslararası göç ve iç göç genellikle istenmeyen bir durum olarak görülmektedir. İç göç sonucunda göçmenler büyük şehirlerde idare edilemeyen büyümenin ve genişlemenin sorumlusu olarak görülürken, uluslararası göçte ise göçmenlerin başkalarından daha ucuza çalışmakla yerel ücretleri düşürerek gelişmiş ülkelerde işsizliği arttırdıkları düşünülmektedir⁶⁷. Göçmenlerin işsizliği arttırdığı kısmen doğru olmakla birlikte, özellikle Avrupa ülkelerinde yerli halkın işini elinden aldıkları söylenemez. Göçmenler yerlilerin işini almak gibi bir tehdit oluşturmamaktadırlar. Gelenlerin büyük kısmı yüksek nitelik gerektirmeyen, ağır ve fiziksel güç gerektiren işlerde çalışmaktadırlar⁶⁸.

Göçmenlere yoksullaşma ve marjinalleşme açısından bakıldığında bu süreç göç alan ülkenin göçmenlere bakışı çerçevesinde biçimlenmektedir. Programlı bir göçmen politikasının var olup olmaması bu süreci etkileyen temel etkidir. Bu açıdan bakıldığında ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerin programlı göçmen politikalarının varlığına karşılık, son yıllara kadar Batı Avrupa ülkelerinin çoğunda kapsamlı bir göçmen politikasının olmaması, "göçmen işçilik" ve "kaçak göçmen" akınında farklı süreçlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu anlamda, genel olarak Batı

⁶⁵ ARANGO Joaquin; "Explaining Migration: A Critical View," International Social Science Journal. Vol.52, Issue 165, September 2000, s.288-289; URZUA; s.428.

⁶⁶ CANALES Alejandro; " International Migration and Labour Flexibility in the Context of NAFTA," International Social Science Journal. Vol.52, Issue 165, September 2000, 412.

⁶⁷ SKELDON; s.74.

⁶⁸ SAPANCALI Faruk; Sosyal Dışlanma. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 2003, s. 104.

Avrupa'da göçmenlerin durumu ABD, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki göçmenlerin durumundan daha kötüdür⁶⁹.

Gerçekten, gelişmiş ülkelerin işgücü piyasalarının istihdam ve işsizliğe yönelik verileri incelendiğinde, göçmenler arasında işgücüne katılım oranının yerli halk kadar yüksek düzeyde olmasına karşın, işsizliğin yerli halka oranla daha yüksek düzeylerde olduğu görülmektedir (Tablo 2). Gelişmiş ülkelerde hem erkek, hem de kadın göçmenler arasında işsizliğin yerlilere göre oldukça yüksek düzeyde yaşandığı anlaşılmaktadır.

İngiltere'de göçmenlerin işsizlik riskiyle karşılaşma olasılığı yerli halka oranla iki kattır. Ekonomik sorunların yaşandığı dönemlerde ise işsizlik göçmenler arasında hızla yükselmektedir. İngiltere'de işsizlik ve gelir düzeyi ile etnik köken arasında yakın bir ilişki söz konusudur. Bu bağlamda, 20-39 yaş grubundaki erkekler arasında işsizlik oranları incelendiğinde yerli halk arasında işsizliğin yüzde 9, buna karşılık Karayipler, Pakistan ve Bangladeş kökenli göçmenler arasında yüzde 23, Afrika kökenli göçmenlerde yüzde 29 ve Hint kökenli göçmenlerde yüzde 12 düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Aynı şekilde, ortalama kazançlar incelendiğinde de Karayipler, Afrika, Bangladeş, Pakistan kökenli göçmenlerin yerli halka oranla çok düşük düzeyde, buna karşılık Hint kökenli göçmenlerin yerlilere yakın düzeyde gelir elde ettikleri anlaşılmaktadır⁷⁰.

Diğer yandan, göç alan ülkenin dilini bilme işgücü piyasasında bütünleşmeyi kolaylaştırmaktadır. Gerçekten, İngiltere'de göçmenlerin İngilizce bilmeleri hem istihdam koşullarını, hem de kazanç düzeyini olumlu etkilemektedir. Dil bilgisi istihdam edilebilmeyi yüzde 20, kazanç düzeyini de yüzde 18-20 oranında etkilemektedir⁷¹.

⁶⁹ ERBAŞ; s.185.

⁷⁰ BERTHOUD Richard; " Ethnic Employment Penalties in Britain," Journal of Ethnic and Migration Studies. Vol.26, Issue 3, July 2000, s.390-393.

⁷¹ DUSTMANN Christian, FABBRI Francesca; "Language Proficiency and Labour Market Performance of Immigrants in the UK," The Economic Journal. Vol.113, Issue 489, July 2003, s.696.

Tablo 2; Seçilmiş OECD Ülkelerinde Yerli ve Yabancıların İşgücüne Katılım ve İşsizlik Oranları

	İşgücüne Katılım Oranı				İşsizlik Oranı			
	Erkek		Kadın		Erkek		Kadın	
	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı
ABD	80.7	85.6	71.4	61.7	4.9	4.4	4.1	5.6
Almanya	78.9	77.6	64.7	50.7	7.2	13.4	7.8	11.7
Avustralya	75.0	68.1	59.1	48.2	6.7	6.6	5.8	6.9
Avusturya	78.9	85.1	62.4	63.3	3.9	8.4	3.9	8.6
Belçika	73.3	72.4	57.0	41.0	4.6	14.2	7.0	16.5
Danimarka	84.1	71.2	76.2	53.0	3.6	12.2	4.9	7.2
Finlandiya	79.4	83.1	74.6	60.2	10.0	24.2	11.2	29.9
Fransa	75.1	76.6	63.3	48.6	7.1	17.1	10.7	11.7
Hollanda	84.9	69.5	67.2	49.0	1.9	4.7	2.9	7.0
İngiltere	83.1	75.6	68.4	55.8	5.5	9.8	4.4	7.9
İspanya	77.3	85.4	50.9	59.1	9.3	12.9	19.8	17.2
İsveç	78.0	63.1	74.2	60.3	5.5	16.1	4.6	13.0
İtalya	73.6	87.7	46.6	50.7	8.9	7.4	13.6	21.3
Kanada	73.8	68.4	60.2	52.9	10.3	9.9	9.5	11.6
Norveç	84.6	82.1	76.8	67.2	3.7	5.3	3.4	4.5

Kaynak; OECD, Trends in International Migration 2002. Paris 2003, s. 60.

Benzer biçimde, göçmenler ABD'de de yerli halka oranla daha düşük istihdam düzeyi ve daha yüksek işsizlik riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu ülkede göçmenler niteliklerine uygun işlere girerken sık sık sorunlarla karşılaşmakta ve eş değer niteliğe sahip yerlilere oranla daha düşük kazanç elde etmektedirler. Göçmenler özellikle işgücü piyasasına girdikleri ilk dönemlerde oldukça büyük engeller ve ayrımcılıkla karşılaşmaktadırlar. Göçmenler arasında eksik istihdam, kısmi süreli çalışma, çalışırken yoksullaşma ve işsizlik yerli halka oranla oldukça yüksek düzeylerde dir. Göçmenlere yönelik bu olumsuzluklar kuşkusuz her göçmen grubu için farklı düzeylerde yaşanmaktadır⁷². Örneğin, Meksikalı ve Latin Amerikalı göçmenler arasındaki işsizlik Avrupa, Kanada ve Asya kökenli göçmenlere oranla daha yüksektir.

1990 yılı sonrasında ABD'ye göç edenlerin saat ücretleri yerli halka oranla daha düşüktür. 1960 ve 1970'li yılların başlarına kadar hem göçmenlerin, hem de yerli halkın saat ücretlerindeki dağılım birbirine yakinken, bu durum 1970'li yılların ortaların-

⁷² De JONG Gordon F., MADAMBA Anna B.; "A Double Disadvantage? Minority Group, Immigrant Status, and Unemployment in the United States," Social Science Quarterly. Vol.82, Issue 1, March 2001, s.120-123; BUTCHER Kristen, DINARDO John; "The Immigrant and Native Born Wage Distributions: Evidence from United States Censuses," Industrial and Labour Relation Review. Vol.56, Issue 1, October 2002, s.100-102.

dan itibaren göçmenler aleyhine giderek bozulmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda iki grubun saat ücretlerindeki fark yüzde 15 iken, 1990'lı yıllarda bu fark yüzde 34'e yükselmiştir. ABD'de göçmenlerle yerli halk arasındaki ücret farklılığı son otuz yılın en yüksek düzeyine ulaşmıştır⁷³.

Kuzey Avrupa ülkelerinde de göçmenlere yönelik benzer uygulamaların var olduğu görülmektedir. Göçmenler genelde düşük nitelikli olmaları nedeniyle hem işsizlik riski, hem de ayrımcılık ile karşı karşıya kalmaktadır. İşsizlik düzeyi hem yerli işçilerin, hem de göçmen işçilerin ücret düzeylerini etkilemektedir. İşçi gereksiniminin olmaması ve göçmenlerin yeniden istihdam edilebilirliklerinin düşük olması işsizlik oranını yükseltmekte ve ücretleri de etkilemektedir. Buna rağmen, Avrupa ülkelerinde ve özellikle Kuzey Avrupa ülkelerinde ücret ve kazanç dağılımının ABD'ye oranla daha dengeli olduğu gözlenmektedir. Bu durum Avrupa'da 1980'li ve 1990'lı yıllarda daha yüksek düzeylerde gerçekleşen işsizlik ile açıklanabilir. Norveç'te 1980-1990 döneminde yerli halkın reel kazançları yüzde 16 oranında artarken, göçmenlerin reel kazançlarındaki artış ihmal edilebilir düzeyde kalmıştır.

Öte yandan, 1990'lı yılların sonlarındaki ekonomik büyüme ve yaşlanan nüfusla ilgili artan kaygılar, OECD'ye üye birçok ülkenin işgücü açıklarının kapatılmasında uluslararası göçten yararlanmaya yönelmiştir. Kullanılmayan ulusal işgücü rezervleri var olmakla birlikte, bunun boyutları ülkeden ülkeye değişmektedir.⁷⁴ Ayrıca, bu rezervlerin söz konusu işgücü piyasalarının acil gereksinimlerini karşılayıp karşılayamayacağı da belli olmayıp, bunların hızlı bir biçimde işgücü piyasasına dahil edilemeyeceği anlaşılmaktadır. Günümüzde gelişmiş ülkelerin çoğunda başta bilgi ve iletişim teknolojileri olmak üzere, yeni teknolojilerle ilgili bilgi ve beceriye sahip işçiler çok az sayıda olmakla birlikte, diğer alanlarda da işgücü açıkları mevcuttur. OECD ülkelerinin çoğunda nüfusun yaşlanmasının yol açtığı demografik değişiklikler ve sağlık hizmetleriyle ilgili gereksinimlerin artması, sosyal hizmetler ve sağlık personeline talebi etkilemektedir. Biyomedikal alanda ve gıda sektöründeki uzman personel ve öğretmenler arasında da işgücü açıkları söz konusudur. Tarım, sanayi, inşaat, lokantacılık, turizm ve ev hizmetleri alanlarında niteliği düşük işler için işgücü piyasasında daralma yaşanmaktadır⁷⁵.

IV. SONUÇ

Ekonomik ve sosyal gelişimin bir sonucu olan uluslararası göç hareketleri son yirmi yıl içinde katlanarak artmaktadır. Bu dönemde göç hareketlerinin biçimi ve niteliği ile etkileri değişmektedir. Son dönemlerde gerçekleşen uluslararası göçler Avrupa ve Kuzey Amerika gibi yaşam koşullarının daha yüksek olduğu bölgelere yönelmektedir. Ancak, günümüzde göç alan ve göç veren ülkeler iç içe girmiş durumdadır.

⁷³ De JONG, MADAMBA; s.123; BUTCHER, DINARDO; s.102.

⁷⁴ OECD; s.4.

⁷⁵ OECD; s.4.

Uluslararası göç hareketleri ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel faktörler tarafından etkilenirken, yoksulluk göç hareketlerinin ana nedenini oluşturmaktadır. Uluslararası göç genelde hiçbir fırsatın bulunmaması durumunda yoksulluktan kaçınmanın aracı olmaktadır. Ancak, uluslararası göç de yoksulluğa neden olabilmektedir. Bu nedenle, göç ve yoksulluk bağımsız değişkenler olmayıp karşılıklı olarak birbirini etkilemektedir.

Küreselleşme sürecinde işgücü piyasalarının yeniden yapılanması ve ulusal piyasaların küresel piyasalara eklenmesi uluslararası göçü artırırken, önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Üretim ve işgücü piyasasının yeniden biçimlendiği günümüzde göçmenler genellikle ikincil, yani çevresel işgücü piyasalarında istihdam imkanı bulabilmektedir. Göç alan ülkelerin işgücü piyasalarındaki bu ikili yapı göçmenlere yönelik uygulamalarda eşitsizlik ve ayrımcılık biçiminde göze çarpmaktadır. Göçmen işçiler daha çok, yerli halkın çalışmadığı güvencesiz, ağır, tehlikeli ve pis işlerde istihdam olanağı bulmaktadır. Düşük ücretler işgücü piyasalarında göçmenlere yönelik bu ayrımcılığın bir yansımasıdır. Gerçekten, göç alan ülkelerin tümünde göçmen grupları ile yerli halk arasında kazanç farklılıkları önemli boyutlara ulaşmaktadır.

İşgücü piyasasındaki bu ayrımcılık işsizlikte de kendini göstermektedir. Göçmen işçiler yerlilere oranla çok daha yüksek işsizlik riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bunların doğal sonucu olarak göçmenler ekonomik ve sosyal yapıdan dışlanmakta ve yoksullaşma süreci ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu anlamda, ekonomik ve sosyal gelişme bakımından göçmenler ile yerli halk arasında bir bakışimsızlığın varlığı dikkat çekmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ABELLA Manalo; "Migrant Workers' Rights are Negotiable," (içinde) Migrant Workers. International Labour Organization (ILO), Labour Education 2002/4, Number 129.
- ADEPOJU Adernati; "Issues and Recent Trends in International Migration in Sub-Saharan Africa," International Social Science Journal. Vol.52, Issue 165, September 2000, s.383-394.
- AFOLAYAN A.A.; "Issues and Challenges of Emigration Dynamics in Developing Countries," International Migration. Vol.39, Issue 4, 2001, s.6-38.
- ANH Dang Nguyen; Migration and Poverty in Asia: With Reference to Bangladesh, China, the Philippines and Viet Nam. Economic and Social Commission for Asia and Pacific, Ad Hoc Expert Group Meeting on Migration and Development. Bangkok, 27-29 August 2003.
- APPLEYARD Reginald; "International Migration Policies: 1950-2000," International Migration. Vol.39, Issue 6, 2001, s.8-18.

- ARANGO Joaquin; "Explaining Migration: A Critical View," International Social Science Journal. Vol.52, Issue 165, September 2000, s.283-296.
- AVCI Gamze, McDONALD Christopher; "Chipping Away at the Fortress: Unions, Immigration and the Transnational Labour Market;" International Migration. Vol.38, Issue 2, 2000, s.192-213.
- BALIMA Cecile Vittin; "Migrant Workers: The ILO Standards," (içinde) Migrant Workers. International Labour Organization (ILO), Labour Education 2002/4, Number 129.
- BERTHOUD Richard; " Ethnic Employment Penalties in Britain," Journal of Ethnic and Migration Studies. Vol.26, Issue 3, July 2000, s.389-416.
- BONGAARTS John, BULATAO Rodolfo A.; Beyond Six Billion: Forecasting the World's Population Panel on Population Projections. (Editors) National Academy Press, Washington, D.C. 2000.
- BUTCHER Kristen, DINARDO John; "The Immigrant and Native Born Wage Distributions: Evidence from United States Censuses," Industrial and Labour Relation Review. Vol.56, Issue 1, October 2002, s.97-121.
- CANALES Alejandro; " International Migration and Labour Flexibility in the Context of NAFTA," International Social Science Journal. Vol.52, Issue 165, September 2000, s.409-419.
- CASTLES Stephen; "Globalization and Migration: Some Pressing Contradictions," International Social Science Journal. Vol.50, Issue 156, June 1998, s.179-186.
- CASTLES Stephen; "International Migration at the Beginning of Twenty-First Century: Global Trends and Issues," International Social Science Journal. September 2000, Vol.52, Issue 165, s.270-281.
- De JONG Gordon F., MADAMBA Anna B.; "A Double Disadvantage? Minority Group, Immigrant Status, and Unemployment in the United States," Social Science Quarterly. Vol.82, Issue 1, March 2001, s.117-130.
- DURUGÖNÜL Esmâ; "Göç Yolları," Görüş. Sa.51, Mayıs-Haziran 2002, s.38-47.
- DUSTMANN Christan, FABBRI Francesca; "Language Proficiency and Labour Market Performance of Immigrants in the UK," The Economic Journal. Vol.113, Issue 489, July 2003, s.695-717.
- ELLWOOD Wayne; Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu. Metis Yayınları, İstanbul 2002.
- ERBAŞ Hayriye; "Küresel Kriz ve Marjinalleşme Sürecinde Göç ve Göçmenler," Doğu Batı Düşünce Dergisi. Yıl 5, Sa.18, Şubat 2002, s.173-191.
- FARRAG Mayar; "Managing International Migration in Developing Countries," International Migration. Vol.35, Issue 3, 1997, s.315-336.
- IOM; Irregular Migration in Turkey. International Organization for Migration (IOM), Migration Research Series No.12, Geneva 2003.

- IOM; "Defining Migration Priorities in an Interdependent World," International Organization for Migration (IOM), Migration Policy Issues. No.1, March 2003, s.1-6.
- İÇDUYGU Ahmet, UNALAN Turgay; Tides Between Mediterranean Shores: Undocumented Migration in the South of Europe. Paper Presented at the IUSSP General Population Conference, Salvador, 18-24 August 2001.
- İÇDUYGU Ahmet, KEYMAN Fuat; "Globalization, Security, and Migration: The Case of Turkey," Global Governance, Jul-Sep2000, Vol.6, Issue 3, s.383-398.
- KOTHARI Uma; Migration and Chronic Poverty. Institute for Development Policy and Management, University of Manchester, Chronic Poverty Research Centre, Manchester, 2002.
- MARTIN Philip, WIDGREN Jonas; "International Migration: Facing the Challenge," Population Bulletin. Vol.57, No.1, March 2002, s.3-41.
- MARTIN Philip, MIDGLEY Elizabeth, TEITELBAUM Michael; "Best Practice Options: Turkey," International Migration. Vol.40, Issue 3, 2002, s.120-128.
- OECD; Trends in International Migration 2002. Paris 2003.
- SAPANCALI Faruk; Sosyal Dışlanma. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 2003.
- SKELDON Ronald; "Migration and Poverty," Asia-Pacific Population Journal. Vol.17, No.4, Dec.2002, s.67-82.
- STALKER Peter; "Migration Trends and Migration Policy in Europe," International Migration. Vol.40, Issue 5, 2002, s.152-176.
- TAPINOS Georges; "Globalization, Regional Integration, International Migration," International Social Science Journal. Sep.2000, Vol.52, Issue 165, s.298-306.
- TARAN Patrick A., GERONIMI Eduardo; Globalization, Labour and Migration: Protection is Paramount. International Migration Programme, International Labour Office, Geneva 2003.
- TAYLOR Edward; "The New Economics of Labour Migration and the Role of Remittances in the Migration Process," International Migration. Vol.37, Issue 1, 1999, s.63-88.
- UN.; International Migration Report 2002. United Nations, New York, 2002.
- URZUA Raul; "International Migration, Social Science and Public Policy," International Social Science Journal. September 2000, Vol.52, Issue 165, s.422-429.
- WICKRAMASEKERE Piyasiri; Asian Labour Migration: Issues and Challenges in Era of Globalization. International Migration Papers, No.57, Geneva 2002.
- WIDGREN Jonas, MARTIN Philip; "Managing Migration: The Role of Economic Instruments," International Migration. Vol.40, Issue 5, 2002, s.214-225.